

Eva Mohaplová

Divadelní věda – kombin. studium (III. ročník)

UČO: 74928

Rozbor a interpretace dramatu *Divotvorný klobouk* Václava Klimenta Klicpery

Seminární práce pro předmět České divadlo III. (kurz dílčí problematiky)

Vyučující: Mgr. Libor Vodička, Ph.D.

Klicperův *Divotvorný klobouk*, fraška v trojím dějství z roku 1817, patří k té části autorovy tvorby, která se těší oblibě i dlouhou dobu po svém vzniku. Literatura se shoduje v názoru, že síla Klicperových veseloher tkví v jejich humoru a živosti. „*Byl-li nazván otcem české národní veselohry a zakladatelem historického dramatu českého, jak připomíná ve své záslužné monografické práci Fr. Ad. Šubert, bylo to plně odůvodněno stejně počtem jeho děl jako jejich zvláštním rázem. Dnes však téměř všechno vyprchalo z pathosu jeho dramát historických, za to však se uchoval v plné síle a půvabu kořenný humor jeho prací veseloherních.*“¹ Zvláštní kapitolu pak tvoří veselohry, v nichž se věnuje i dnes rezonující tematice nespoutaného studentského života. „*Se zvláštní živostí Klicpera uměl předváděti obrázky z veselého života studentského ve fraškách Divotvorný klobouk a Poslední prázdniny.*“² V *Divotvorném klobouku* nás k tomuto tématu odkazuje už úvodní scénická poznámka: „*Strnad, Křepelka, za stolem sedíce pijí, láhev s vínem na stole, pod stolem kniha*“³.

¹ Götz, F., Tetauer, F. *České umění dramatické. Činohra*. Praha, Nakladatelství Šolc a Šimáček 1941, s. 25.

² Máchal, J. *Dějiny českého dramata*. Praha, Nakladatel F. Topič 1929, s. 91.

³ Klicpera, V. K. *Hadrián z Římsů a jiné veselohry*. Praha, Odeon 1966, s. 9.

Hra je satirickou variací tepající řadu neřestí, především však lakomství. Strnad a Křepelka, studenti a kamarádi, kteří spoléhali na dědictví Křepelkova zesnulého děda, jsou pod tíhou okolností (totiž nezaplacené útraty v hostinci a faktu, že z očekávaného spásného dědictví se vyklubal jen starý a ošuntělý třírohý klobouk) donuceni k tvořivé improvizaci a hře „na zázračný klobouk“. Za svou oběť si vybrali Strnadova strýce, který je v okolí vyhlášený lakomec a držgrešle, **jež** se navíc před lety opakovaně odmítl postarat o svého osiřelého synovce. Tím začíná zápas chytrého mládí s lakotným stářím, napálení lakomce lstí. Ústřední pohádkový motiv „divotvornosti“ klobouku je vtipně a decentně pojatý (přestože byl zřejmě inspirován lidovými báchorkami o nejrůznějších kouzelných předmětech), pathos se ozývá až v happyendovém závěru, kdy se odhaluje druhý plán čarovnosti klobouku – napravení, pokání a usmíření strýce s jeho synovcem (včetně urovnání finančních záležitostí).

Klicpera se v mnohých svých hrách potýkal s šíří a množstvím epizodních postav a dějů, které k hlavnímu ději přidružoval. Vysloužil si tak kritiku svých současníků a tehdejší jevištní provedení se neobešla bez výrazných škrťů. Dynamičtější ráz i kompozici v sobě nesou právě jeho komedie. „*Veselohry a frašky Klicperovy jsou celkem obratněji stavěny; děj postupuje rychlejším proudem a je pevněji soustředěn. Těmito přednostmi vyznačují se zejména veselohry Rohovín Čtverrohý, Divotvorný klobouk, Veselohra na mostě, Zlý jelen a Každý něco pro vlast.*“⁴ Hra je členěna do tří dějství, která se dělí do jednotlivých výstupů. První dějství má expoziční charakter, uvádí nás do příběhu, dává nám poznat základní situaci a orientaci ve vztazích a dějích. První dějství končí v okamžiku, kdy Strnad s Křepelkou zjistí, že dědictví po dědečkovi obnáší jen klobouk a dopis, stříhem téměř filmovým. Druhé dějství je rozjezdem a odrazovým **můstkem pro a akci** a vyvrcholení dějství třetího, spřádají se plány a chystají se sítě k polapení lakomého strýce. Třetí dějství je nejkratší a nedynamičtější.

⁴ Máchal, J. *Dějiny českého dramata*. Praha, Nakladatel F. Topič 1929, s. 93.

Kromě hlavního děje sledujeme po většinu doby vedlejší zápletku milostného trojúhelníku Strnad (milující z čistého rozumu a ze zisku, který může několik správně mířených slůvek přinést) – Bětuška (přelétavá jako motýl) – hubert Karel. I tento vedlejší děj dojde svého rozuzlení a přešťastného konce v závěru třetího dějství.

Jak již bylo zmíněno výše, hlavními postavami jsou studenti Strnad a Křepelka (skoro by se chtělo dodat: „dva pěkní ptáčci“, přičemž nutno vyzdvihnout, že i jména leccos napovídají – Strnad je oním aktivním hybatelem děje, kombinuje a vymýšlí smělé plány, zatímco Křepelka posedává, čeká, strachuje se, nanejvýš tak přizvukuje). K hodnocení postav Klicperových dramát se v literatuře dočteme: *„Ve shodě se svým názorem, že v dramatech charaktery mají být podrobeny ději a nikoliv děj charakterům, Klicpera nejvíce pečoval o znázornění a představení poutavého děje. Kresbě osob nevěnoval tolik péče. Nicméně se mu nejednou podařilo vybrati z okolního života několik rázovitých figur komických, předvésti je několika ostrými rysy na jeviště a přenechati obratným hercům, aby je svým plastickým uměním dokreslili.“*⁵ Zdá se, že právě *Divotvorný klobouk* byl jedním z těchto případů. Postavy jsou ve jménu komičnosti leckdy nadsazené a karikované (Koliáš, Barnabáš – mimochodem i tato dvě rýmující se jména v sobě nesou jakýsi společný prvek obou hamižníků), živost i životnost však postavám zaručuje fakt, že každá z nich má ono pomyslné „máslo na hlavě“. Těžko je soudit: Strnad a Křepelka jsou nezodpovědní, marnotratní zhýralci (kdo si jen dovolí jíst a pít v hospodě na dluh?), nelze jim však upřít chytrost, smělost a především tvořivost (navíc nelze popřít sympatie, jež u čtenáře vzbuzují, které pak vrcholí v jakémsi „mravním požehnání“ jejich léčce). Barnabáš je hospodský šizuňk, který víno ředí vodou a vydává obyčejné víno za burgundské, zato však oplývá trpělivostí a smyslem pro humor (pravda, smíšeným se škodolibostí). Na lakomého Koliáše (který tak výrazně připomíná Moliérova Harpagona, stává se „prototypem lakomce“ a dokládá, že lakomství

⁵ Máchal, J. *Dějiny českého dramata*. Praha, Nakladatel F. Topič 1929, s. 93.

a jeho potrestání je tématem mezinárodním) čeká jeho dobrá stránka v závěru hry (pozdě, ale přece), což je však slabší, příliš patetické místo. Bětušce lze její nestálost a přelétavost („*Bětuška: Ach, to jest Karel! – Ano – ten mne chtěl, pane studente! Také jsem ho měla od srdce ráda, dokud jste vy se na mne nezasmál*“⁶) odpustit snad jen pro její mládí, takže jediným, kdo zachraňuje lidskost a čest, je nebohý žebrák Pohořalský. Všechny postavy (včetně těch vedlejších) otevírají různé cesty a nabízejí široký prostor k jejich hereckému ztvárnění.

Za silnou stránku je v Klicperově tvorbě považován jazyk, jeho bohatost a způsob využití. „*Předností Klicperových her vážných i veselých je živá a plyná mluva. Mělt Klicpera vzácný dar řeči, ovládal slovní materiál jazyka českého jako málokdo za jeho doby, nikdy nebyl v rozpacích při volbě výrazů jadrných a smělých pro pojmy nejrozmanitější. Proudem a spádem slov mocně působil na posluchače. Neostýchal se ani užiti slova drsného a triviálního, jen když působilo dojem. Humor jeho je přímočarý, srdečný a nenucený; s jakousi prostoduchou srdečností odkrývá na osobách a dějích slabé a směšné stránky, spokojeně se usmívá a nemá jiného účelu, leč vzbuditi jasný, bezstarostný smích, ne smích v slzách.*“⁷ Takovouto slovní komiku ilustruje už úvodní dialog rozverných studentů v prvním výjevu:

„*Strnad: Na zdraví tvého dědečka!*

Křepelka: Mého dědečka? Blázníš?

Strnad: Tvého nebožtíka dědečka.“⁸

Podobnými komickými slovními výstřelky je celá hra protkána.

Ve smyslu jazyka je pro nás důležitou postavou Pohořalský, který býval oslavovaným básníkem, teď je z něj však žebrák (protože ze slávy se žít nedá a žaludek „*jest pouhé hovado*“). Díky němu se dozvídáme o změnách a posunech ve vnímání a používání českého

⁶ Klicpera, V. K. *Hadrián z Římsů a jiné veselohry*. Praha, Odeon 1966, s. 18.

⁷ Máchal, J. *Dějiny českého dramata*. Praha, Nakladatel F. Topič 1929, s. 93.

⁸ Klicpera, V. K. *Hadrián z Římsů a jiné veselohry*. Praha, Odeon 1966, s. 9.

jazyka, jak a proč k nim došlo: „*Pohořalský: Co ta nešťastná chvíle nastala, že se český jazyk na zbrusu nových mlýnech přemílá; co se slova česká ze starých věků jako železná ruda z hlubokých bání dobývají a z nich pak nová překovávají; co gramatici na uchýlení se od jejich zákonů jakoby pomezí stráž na pašery číhají; co se konečně všickni studenti do mého řemesla pletou* –“⁹

Divotvorný klobouk Václava Klimenta Klicpery spadá do žánru (ve své době tolik oblíbených) veseloher a frašek, a tvoří tak jeden z jeho stavebních kamenů. Vedle poznávání a ocenění jednotlivých her bychom neměli zapomínat na samotnou osobnost Václava Klimenta Klicpery, jeho postavení v dějinách českého dramatického umění, jeho přínos. „*Klicpera rozsahem (jde o více než šedesát her) i významem svého díla (myslíme především na veselo hry) patřil skutečně a patří stále mezi naše přední dramatiky. První se věnoval dramatické na úrovni, která snesla evropské měřítko.*“¹⁰ Okolnosti a podmínky však nebyly Klicperovi vždy příznivě nakloněny (sehrálo tu roli více faktorů: rivalita s Janem Nepomukem Štěpánkem, která vedla jen k minimálnímu uvádění Klicperových her, malý zájem tehdejší kritiky o Klicperovu tvorbu, později příchod a úspěch nové generace autorů jako byli Mácha, Erben, Tyl). „*Odchodem z Prahy byl zbaven bezprostředního a povzbuzujícího styku s větším divadlem, kde by viděl provozovati své i cizí hry. Tím byl takřka vymknut z proudu, jímž se kupředu brala literatura dramatická, nepokračoval v duchu nové doby a zůstával pozadu.*“¹¹ I přes všechny protrpěné nesnáze zůstává Václav Kliment Klicpera prvním opravdovým českým dramatikem.

⁹ Klicpera, V. K. *Hadrián z Římsů a jiné veselo hry*. Praha, Odeon 1966, s. 14.

¹⁰ Z doslovu Vladimíra Justla. In: Klicpera, V. K. *Hadrián z Římsů a jiné veselo hry*. Praha, Odeon 1966, s. 272.

¹¹ Máchal, J. *Dějiny českého dramata*. Praha, Nakladatel F. Topič 1929, s. 90.

Literatura:

Götz, F., Tetauer, F. *České umění dramatické. Činohra*. Praha, Nakladatelství Šolc a Šimáček 1941.

Klicpera, V. K. *Hadrián z Římsů a jiné veselohry*. Praha, Odeon 1966.

Máchal, J. *Dějiny českého dramata*. Praha, Nakladatel F. Topič 1929.